

معرفی کتاب‌های

شیعه شناسی

حمید خوشنویس

که از علی (ع) پیروی کردند و به نص و وصیت خفی و جلی به امامت و خلافتش قایل شدند. شیعه اعتقاد دارد که امامت از اولاد علی (ع) به دیگری نمی‌رسد، و امامت غیر ایشان یا از روی ظلم است و یا این که خود این خاندان با توسل به تقیه از امامت دست برداشته‌اند.^۶

ظاهراً تعریف شهرستانی از تعریف اشعری دقیق‌تر می‌باشد، زیرا وی به دو نوع نص جلی و خفی اشاره می‌کند، و مسأله نص برای شناخت شیعه و به‌ویژه امامیه از دیگر مسلمانان، ضروری است. شیخ طوسی به بحث از نص و وصیت پرداخته، و می‌گوید شیعه کسی است که به دلیل وصیت پیامبر (ص) و اراده خدا به امامت علی (ع) باور دارد.^۷

شیخ طوسی نص را به جلی و خفی تقسیم می‌کند و در تعریف آن دو می‌نویسد: «نص جلی روایتی است که شیعه امامیه به‌طور ویژه آن را نقل کرده است، هر چند اصحاب حدیث آن را در شمار خبر واحد آورده باشند. و نص خفی آن است که تمامی

شیعه در لغت به معنی انصار و اتباع می‌باشد، لکن در اصطلاح به کسانی اطلاق می‌شود که از علی (ع) و اهل بیت (ع) پیروی می‌کنند. فیروزآبادی می‌نویسد:

به اتباع و انصار یک شخص «شیعه الرجل» می‌گویند و اما شیعه به عنوان یک فرقه، لفظ عامی است که در مورد مفرد، مثنی، جمع، مذکر و مؤنث به یکسان به کار برده می‌شود و این اسم در مورد پیروان علی و خاندانش غلبه دارد و چونان اسم خاصی برایشان می‌باشد.^۱

شاید روایت ابومخنف قدیمی‌ترین روایتی باشد که شیعه در آن به مفهوم پیروان و یاران علی و خاندانش به کار رفته است. در روایت یاد شده آمده که حسن بن علی (ع) خطاب به مردم کوفه فرمود: «شما شیعیان ما هستید.»^۲ شیعه به همین معنا در روایات منقروی و مسعودی هم آمده است.

منقروی از قول امام علی (ع) می‌گوید: «پیروان طلحه و زبیر در بصره شیعیان و عاملان مرا کشتند.»^۳ و مسعودی روایت می‌کند که امام علی (ع) بعد از بیعت ابوبکر با شیعیان خود در منزل [اش] نماز گزارد.^۴

ابوالحسن اشعری در تعریف شیعیان گفته است: «از آن جهت به یاران علی (ع) شیعه می‌گویند که ایشان از علی (ع) پیروی کردند و او را برتر از دیگر اصحاب رسول خدا (ص) دانستند.»^۵ شهرستانی در تعریف شیعه می‌نویسد: «شیعه کسانی هستند

۱. القاموس المحيط، ماده «شاع».

۲. ابومخنف، مقتل الامام ابی عبدالله الحسین (ع)، ۱۹۶۰، ص ۱.

۳. نصر بن مزاحم، وقعة صفین، ۱۳۶۵، ص ۷.

۴. مسعودی، علی بن الحسین، نجف، ص ۱۲۱.

۵. اشعری، مقالات الاسلامیین و اختلاف المصلین، ۱۹۵۰، ج ۱، ص ۶۵.

۶. شهرستانی، الملل والنحل، ۱۹۵۶، ج ۱، ص ۱۳۱.

۷. شیخ طوسی، تلخیص الشافی، ۱۹۶۳، ج ۲، ص ۵۶ و ۵۷.

امت آن را به دیده قبول نگریستند، هر چند در تأویل و تشخیص مراد حدیث اختلاف کردند، ولی هیچ یک از آن بزرگان در صدد انکار حدیث مزبور برنیامده اند.^۸

جارودیه که یکی از فرق زیدیه می باشد، اعتقاد دارد که نص جلی بر امامت علی (ع) حالت وصفی دارد و به صورت تسمیه نمی باشد. در این مورد اشعری می نویسد: «به پندار جارودیه، پیامبر (ص) به صورت وصفی علی (ع) را امام بعد از خودشان قرار داده است...»^۹

شیخ طوسی خاطر نشان می سازد که سلیمانیه یکی از شعبات زیدیه به نص باور ندارند، بلکه معتقدند که «امامت با شورا است و با توافق دو تن از بزرگان مسلمین صورت می پذیرد و مفضول نیز می تواند امام باشد»^{۱۰} بنا به نظر شیخ طوسی، صالحیه و تبریه از فرق زیدیه در مسأله امامت همچون سلیمانیه می اندیشند.^{۱۱}

به نظر شیخ طوسی غلات شیعه و از جمله آن ها کیسانیه را امامیه از شمار مسلمین بیرون می شناسد تا چه رسد به این که آن ها را شیعه بنامد. زیرا آنان اولاً امامت را تا حد ربوبیت بالا بردند و ثانیاً طوایفی از آنان همچون هاشمیه انتقال امامت از خاندان علی (ع) به اولاد عباس [بن عبدالمطلب] را جایز شمردند. همچنان که بعضی از غلات امامت را از خاندان پیامبر (ص) ستانده و به عامه مردم ارزانی داشتند؛ مانند بیانیه که امامت را به شخصی موسوم به «بیان» مسلم دانستند.^{۱۲}

در پایان، به تعریف ابن حزم از شیعه می پردازیم که به نظر می رسد در میان تعاریف یاد شده از شمولیت و دقت بیش تری برخوردار است. ابن حزم می گوید: «شیعه کسی است که علی (ع) را بعد از رسول الله (ص) برتر از همگان می داند، و امامت را خاصه علی و اولادش می شناسد، و هر که با این نظر مخالفت نماید، شیعه نباشد.»^{۱۳}

از آن جا که ابن حزم به افضل بودن علی (ع) اعتراف نموده و او را امام و خلیفه رسول اکرم (ص) خوانده، به تفصیل تعریف او از شیعه را بیان کردیم؛ زیرا امامت اولاد علی (ع) از فاطمه (ع) بنیانی ترین اعتقاد شیعه است. با معیار امامت، زیدیه را که به افضلیت امام قائل نیستند، می توان از شیعه باز شناخت و، غلات را که با امامت بسان ربوبیت برخورد می کنند، از جرگه شیعیان خارج دانست.

دکتر شیخی درباره مجموعه ای از عبارات و اصطلاحات اسلامی از قبیل «انصار»، «مهاجرین»، «تابعین» و «شیعه» بحث و مناقشه می کند. انصار به یاران پیامبر (ص) از مردم مدینه اطلاق می شود و شیعه به پیروان علی (ع) اختصاص دارد. شیخی اعتقاد به اصالت شیعه دارد و آن را برخاسته از روح اسلام

می داند که با ویژگی جدید خود به افرادی اطلاق می شود که به دلیل داشتن وصفی مشترک با عنوان شیعه شناخته می شوند. تشیع با روحیه عرب سازگار است و از ویژگی های آنان به شمار می رود و طرز فکرشان را نشان می دهد. شیعی اسلام را نیز برخاسته از همین منبع می داند و برای اثبات آن به آیات ۶۷ از سوره عمران و ۹۰ از سوره مبارکه یونس استشهد می کند. او چنین نتیجه می گیرد: «مسلمانان مطیع و فرمانبردار خدایند، انصار یاری کننده پیامبرند و مهاجران کسانی هستند که جهت یاری پیامبر (ص) از وطن خود هجرت نمودند...» و [بالاخره] شیعه کسانی اند که پیرو علی (ع) شدند و، تمامی این ها منطبق با اسلوب و منش عربی است.^{۱۴}

زمان ظهور تشیع

حال که تا حدودی با تعاریف ملل و نحل شناسان دوره های مختلف، از شیعه آشنا شدیم، بایسته است که از زمان ظهور تشیع نیز مطالبی را عرضه بداریم. در این باره از علما اقوال متفاوتی نقل شده که ذیلاً به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

۱. ظهور شیعه در عهد پیامبر (ص):

نوبختی (م ۳۰۰ق) می گوید: «اولین فرقه از فرق اسلامی، شیعه است که در زمان پیامبر (ص) به «شیعه علی» معروف بودند و بعد از رحلت آن حضرت، دور علی (ع) را گرفته و به امامتش پای بند شدند».^{۱۵}

شیخ صدوق (م ۳۸۱ق) از ابن عباس نقل می کند: «شنیدم که پیامبر (ص) می فرمود کفار در روز قیامت خواهند دید که خداوند

۸. همان، ص ۴۶.

۹. پیشین، ج ۱، ص ۱۳۳.

۱۰. همان، ص ۱۳۵.

۱۱. شهرستانی، پیشین، ج ۱، ص ۴۲.

۱۲. اشعری، سعد بن عبدالله، المقالات والفرق، ۱۹۶۳، ص ۳۷.

۱۳. ابن حزم، الفصل فی الملل والأهواء والنحل، بغداد، ج ۲، ص ۱۱۳.

۱۴. شیخی، کامل مصطفی، الصلة بین التصوف والتشیع، ۱۹۶۳، ج ۱، ص ۱۰-۱۱.

۱۵. فرق الشیعه، ۱۹۳۱، ص ۱۵.

می کرد. ۲۱

از میان شرق شناسان و لهاوزن با ابن ندیم هم رأی است. او اعتقاد دارد به این که بعد از قتل عثمان در میان مسلمانان دو حزب به وجود آمد: حزب علی و حزب معاویه، و از آنجا که در عربی صدر اسلام برای حزب لفظ شیعه به کار برده می شد، یاران معاویه را «شیعه معاویه» و انصار علی (ع) را «شیعه علی» می خواندند، لکن همین که معاویه قدرت را به دست آورد و بر سریر سلطنت نشست، لفظ شیعه تنها در مورد پیروان علی (ع) استعمال گردید. ۲۲

۴. ظهور شیعه بعد از واقعه صفین:

یکی از نظریه ها درباره زمان ظهور شیعه، این است که شیعه بعد از واقعه صفین روی نموده است. مؤنثگیری وات اسلام شناس دانشگاه ادینبورگ اسکاتلند بر این باور بوده و می نویسد: «سرآغاز حرکت شیعه در یکی از روزهای سال ۳۷ق بوده است. زمانی که عده ای از اتباع علی (ع) گفتند که دوستدارت را دوست می داریم و دشمنت را دشمن، در حقیقت تشیع را پی افکندند». ۲۳ وات برای اثبات این نظریه به روایتی از طبری استناد می کند: «زمانی که علی (ع) به کوفه درآمد، و خوارج از او جدا شدند، شیعه پایمردی و ثبات خود را در راه علی (ع) به اثبات رسانید و شیعیان فریاد برآوردند که ای امیرمؤمنان به گردن ماست بیعت دومین، ما دوستدار دوستان هستیم و با دشمنان ما می ستیزیم». ۲۴

از مجموع آنچه گفته شد، دو قسم تشیع از همدیگر قابل تشخیص است. قسم اول که شاید بتوان آن را «تشیع روحی» نامید، که از زمان پیامبر (ص) وجود داشته است. منظور از تشیع روحی همان اعتقاد به امامت و وصایت علی (ع) است که در همان آغاز دعوت پیامبر (ص) در ضیافت خویشان خود خطاب به آنان فرمود: «إِنَّ هَذَا [علی] أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي فَيَكُم فَاَسْمَعُوا لَهُ وَاطِيعُوا...».

۱۶. هلال الشرایع، ۱۹۶۳، ص ۱۵۶.

۱۷. دیلمی، ارشاد القلوب، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۱۹۳.

۱۸. کاشف الغطاء، اصل الشیعه و اصولها، بیروت، ص ۹۰.

۱۹. طبری، تاریخ، ۱۹۳۸، ج ۲، ص ۴۴۴.

۲۰. یعقوبی، التاریخ، ۱۳۵۸ق، ج ۲، ص ۱۰۳.

۲۱. ابن الندیم، الفهرست، قاهره، ص ۲۶۳.

۲۲. فلهاوزن، الخوارج والشیعه، ت: عبدالرحمن بدوی، ۱۹۵۸، ص ۱۴۱.

۲۳. دابلیو، ام، وات، اسلام و همبستگی جامعه، ۱۹۶۱، ص ۱۰۴.

۲۴. طبری، پیشین، ج ۴، ص ۴۶.

تا چه اندازه به شیعه علی (ع) ثواب می دهد و از چه جایگاه و مقامی برخوردارند... ۱۶. و همچنین پیامبر (ص) فرمود: «هفتاد هزار تن از امت من بی حساب و کتاب به بهشت می روند. سپس به علی (ع) روی کرد و گفت: اینان شیعه تو اند و تو امام آنانی». ۱۷. علی الظاهر احادیثی که دال بر ظهور شیعه در زمان پیامبر (ص) باشد، زیاد است، تا جایی که سید حامد لکنه پوری صفحات عدیده ای از کتاب «عقبقات الانوار» را به آن اختصاص داده است. ۱۸.

۲. ظهور شیعه بعد از سقیفه:

پاره ای از مورخان و محدثان ظهور تشیع را از پیامدهای جریان سقیفه می دانند. در حقیقت سقیفه، نقطه عطفی در تاریخ اسلام است که بعد از آن دسته بندی های سیاسی-مذهبی دنیای اسلام در سده های نخستین هجری به هر ترتیب نوعی به آن وابسته اند.

طبری نقل می کند که بعد از جریان سقیفه شیعه به دور علی (ع) جمع شدند و از خلافت او سخن راندند، چندان که «زبیر شمشیر کشید و گفت تا با علی (ع) بیعت نشود، شمشیرم را غلاف نمی کنم». ۱۹. یعقوبی نیز خاطر نشان می کند که بعد از بیعت ابوبکر جماعتی از مهاجرین و انصار از ابوبکر روی گردان شدند و، «به علی گراییدند و از ایشانند: عباس بن عبدالمطلب، فضل بن عباس، زبیر بن عوام، سلمان فارسی، ابوذر غفاری، عمار یاسر و مقداد بن عمرو و الخ». ۲۰.

به نظر می رسد که افراد یاد شده در زمان پیامبر (ص) نیز به شیعی گری معروف بودند، نهایت این که بعد از سقیفه «شیعه سیاسی» را پی افکندند.

۳. ظهور شیعه در روز جمل:

در مورد این که شیعه در روز جمل ظاهر شده باشد، چندان اخباری وارد نشده است. ابن ندیم می نویسد «علی در روز جمل قصد طلحه و زبیر کرد، با آنان به جنگ آغازید تا به امر الهی گردن نهند، هر که را در آن روز با علی (ع) بود، شیعه نامیده اند، زیرا آن حضرت پیوسته اصحابش را [شیعتی = یاران من] خطاب

ظاهرأ وصایت علی (ع) در میان مسلمین شناخته شده بوده است، و از این روست وقتی مردی از ابن عباس (حجرالامه) راجع به پور ابوطالب پرسید، در جواب گفت: «ای مرد، به خدا سوگند از کسی پرسیدی که بعد از رسول خدا (ص) چون اویی بر روی زمین گام نگذاشته و کس از او برتر نیست، زیرا او برادر، پسرعمو، وصی و خلیفه رسول اکرم (ص) می باشد». ۲۵

وصایت علی (ع) چندان معروف بوده که در بیت ابوالاسود دثلی همچون اسم خاصی به کار رفته است:
«أحبّ محمداً حباً شديداً
وعباساً وحمزة والوصيا»

شیعه در مورد وصیت پیامبر (ص) به امامت امام علی (ع) کتب زیادی نگاشته و از میان آن ها کتاب علامه حلی معروف به «اثبات الوصیه» از همه مشهورتر است. علامه در این کتاب به حدود سی کتاب در باب «وصیت» اشاره کرده و از کتاب «الوصیه» مسعودی نیز نامبرده است.

اعتقاد روحی به امامت و وصایت امام علی (ع) از همان آغاز ظهور اسلام در میان امت مشهور و معروف بوده است و این همان است که در این جا از آن به «تشیع روحی» یاد کردیم. این قسم از تشیع شناخته شده ترین نوع شیعی گری است و آنچه که در اشعار و رجزهای صحابه در مورد امامت و خلافت علی (ع) آمده، ناظر بر همین قسم تشیع است، مثل:

وكان ولي العهد بعد محمد
عليّ وفي كل المواطن صاحبه
عليّ وليّ الله اظهردينه
وانت مع الأشقين فيما تحاربه
(فضل بن عباس)

و اما قسم دوم تشیع که از آن به «تشیع سیاسی» یاد کردیم، بعدها به وجود آمده و حق همین است که بگوییم شیعه به مفهوم سیاسی خود از زمان جریان سقیفه شروع شد و بعداً در زمان علی (ع) بالید و پس از واقعه جانسوز کربلا هویت مذهبی گسترده ای یافت و در زمان امام محمد باقر و جعفر صادق (ع) در مسائل فقهی و کلامی از دیگر مذاهب پیش تاخت و به این ترتیب به عنوان یکی از مذاهب اسلامی شناخته گردید.

نگارنده درباره «شیعه» به همین مختصر که از کتاب «تاریخ الامامیه و اسلافهم من الشیعه»، بیروت، چاپ سوم ۱۴۰۶ ق» برگردانده بسنده می کند و به معرفی کتبی که درباره «شیعه امامیه» نوشته شده می پردازد:

۱. آیین جعفری

نوری، هادی، تهران، ۱۳۲۴ ش، ۲۹۶ ص.

۲. آثار الشیعه

عبدالعزیز بن عبدالحسین معروف به آل صاحب جواهر،
تهران، ۷-۱۳۴۲ ق، ۴ ج، وزیری.

۳. آراء ائمه الشیعه الإمامیه فی الغلاه

حاج میرزا خلیل کمره ای

۴. الاثنی عشریه فی المواعظ العدویه

العاملی، العینائی، محمد، تهران، ۱۳۲۲ ق، ۳۰۰ ص.

۵. احقاق الحق وازهاق الباطل مع تعلیقات شهاب الدین نجفی

قاضی شوشتری، نورالله، به اهتمام مرحوم آیه الله میرزا
حسن غفاری، تهران، ۱۳۹۱ ق، وزیری، ۷۶۰ ص.

۶. أدب الشیعه

دکتر طه، عبدالحسین.

۷. أدب الشیعه إلى نهایی القرن الثاني الهجری

؟، مطبعة السادة: القاهرة، ۱۹۶۸، چاپ چهارم.

۸. ارمغان تشیع

موسوی خراسانی، حسین، انتشارات جعفری، مشهد،
۱۳۴۶ ش، جیبی، ۴۳۱ ص.

۹. الاسلام بین السنة والشیعه

الدقتر دار المدنی، هاشم و الزعبی، محمدعلی، دار
الانصاف للتألیف والترجمه والنشر، بیروت، ۱۳۶۹ ق.

۱۰. اسلام در پرتو تشیع

آل واعظ خراسانی، محمدحسین، تهران، ۱۳۷۲، رقی،
۴۶۳ ص.

۲۵. القمی، هلال الشرائع، ۱۹۶۳، ۱۵۹ ص.

این کتاب ترجمه ای از «اصل الشیعه واصولها».

۱۹. بشارة المصطفى لشیعة المرتضى

عمادالدين، الطبرى

این کتاب در نجف به طبع رسیده است. مؤلف کتاب از اعلام قرن ششم هجرى است.

۲۰. بين التصوف والتشيع

هاشم معروف الحسنى، دار القلم

مؤلف در این کتاب به نقد «الصلة بين التصوف والتشيع» پرداخته است.

۲۱. بين الشيعة واهل السنة

دنیا سلیمان، وزارة الاوقاف، القاهرة، بی تا.

۲۲. تاريخ الامامية واصلانهم من الشيعة

عبدالله، فياض، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، بيروت، چاپ سوم، ۱۴۰۶ ق، وزیرى، ۲۲۰ ص.

این کتاب در موضوع خود کم نظیر است و به آن مرحوم سید محمدباقر صدر مقدمه ای سی صفحه ای نوشته و درباره ارزش علمی کتاب نکاتی را آورده است.

۲۳. تاريخ تشيع در ايران از آغاز تا قرن هفتم هجرى

جعفریان، رسول، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۸ ش.

۲۴. تاريخ الشيعة

مظفر، (شیخ) محمدرضا، منشورات مکتبه بصیرتی، ۲۷۹ ص.

۲۵. تاريخ شيعة و فرقه های اسلام تا قرن چهارم

دکتر مشکور، محمدجواد، انتشارات اشراقی، چاپ چهارم، ۱۳۶۸ ش، ۳۱۲ ص.

مؤلف کتاب «فرق الشيعة» را که خود ترجمه کرده، در تألیف کتاب حاضر به عنوان متن پایه مدنظر گرفته است.

۲۶. تأسيس الشيعة لعلوم الاسلام

سید حسن الصدر، شركة النشر والطباعة العراقية

۱۱. الاسلام على ضوء التشيع

خراسانى، محمدحسين، تهران، ۱۳۳۳، در ۲ جلد.

کتاب «اسلام در پرتو تشيع» ترجمه فارسی همین کتاب است.

۱۲. اسلام و شيعة

غروی تبریزی، عبدالحسين، تبریز، ۱۳۶۳ ش، رقی، ۱۳۶ ص.

۱۳. اسلام و تشيع

حاج سید ضیاءالدين استرآبادی، چاپخانه محمدعلی علمی، ۱۳۵۸ ش، ۷۸۳ ص.

۱۴. اسلام و عقاید شيعة يزد

میرتقی مصطفی، ۱۳۵۳، ۴۳۱ ص.

۱۵. اصول تشيع

انصاری، زنجانی، ۳۳۸ ص.

مؤلف در این کتاب به بررسی عقاید مذهب تشيع پرداخته و به شبهات مخالفان پاسخ داده است.

۱۶. اصول التشيع

هاشم معروف الحسنى، دار القلم

۱۷. الانتفاضات الشيعة عبر التاريخ

هاشم معروف الحسنى، منشورات الرضى، قم، ۱۴۰۴ ق، وزیرى، ۵۲۷ ص.

۱۸. این است آیین ما

کاشف الغطاء، محمدحسين، مترجم: ناصر مکارم شیرازی، چاپخانه محمدى علميه، تبریز، چاپ اول، ۱۳۴۶، وزیرى، ۴۱۵ ص.

۲۷. تحقیق کوتاه درباره شیعه

نوری، یحیی، انتشارات فراهانی، تهران، ۱۳۴۶، جیبی، ۱۰۹ ص.

۲۸. تحقیقی کوتاه پیرامون رابطه تشیع و ایران

جعفریان، رسول، جهاد دانشگاهی دانشگاه اصفهان، ۱۳۶۶ ش.

این کتاب در سه فصل: ۱. المسلمون بین الاصله والسیره، ۲. جذور العقیده السنیة والشیعیة وراثیة ام الهیة، ۳. الدواعی والأسباب لنشأة الشیعة والتشیع، تدوین یافته است.

۲۹. تسلیه الشیعه وتقویه الشریعه

میرلوحی

نسخه خطی این کتاب در کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی در مجموعه شماره ۳۳۰۶ نگهداری می شود.

۳۰. تشیع shiism (انگلیسی)

هانیس هالم، مرکز مطالعات اسلامی، ادینبوره ۱۹۹۱ م.

۳۶. تشیع مولود طبیعی اسلام

صدر، سید محمدباقر، ترجمه و تحشیه: علی حجتی کرمانی، کانون نشر و پژوهش های اسلامی، تهران، ۱۳۵۶ ش، وزیری، ۱۸۴ ص.

۳۱. تشیع در اندلس

محمود علی مکی و عزالدین عمر موسی، مترجم: رسول جعفریان، انتشارات انصاریان، ۱۳۷۶ ش، ۱۰۹ ص.

۳۷. التشیع: نشأته ومعالمه

هاشم الموسوی، مرکز الغدیر للدراسات الاسلامیه، ۱۴۱۴ ق، وزیری، ۳۷۶ ص.

۳۲. تشیع در مسیر تاریخ

دکتر جعفری، سید حسین، مترجم: دکتر سید محمدتقی آیه اللهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۹، وزیری، ۲۸۳ ص. این کتاب از یک مقدمه و یازده فصل تشکیل شده و در آن از علل پیدایش تشیع و سیر تکوین آن در اسلام بحث شده است. در ضمن در این کتاب بحث های زیبایی راجع به نهضت های شیعه موجود است.

۳۸. التشیع والاسلام

الصدر، سید محمدباقر، دارالغدیر، بیروت، ۱۹۷۳ م.

۳۹. تشیع و تصوف

دکتر شیخی، مصطفی کامل، مترجم: علیرضا ذکاوتی، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۵۹ ش، وزیری.

۴۰. تشیع یا مکتب نهایی انسان ها

اسلامی، قاسم، تهران، ۱۳۵۲ ش، وزیری، ۳۵۸ ص.

۳۳. تشیع سرخ

دکتر شریعتی، علی، مؤسسه ملی، ۱۳۵۶ ش، ۳۰ ص.

۴۱. تعلیمات جعفری در اصول دین مقدس

؟، جامعه تعلیمات اسلامی، تهران، ۱۳۵۰ ش، ۲ ج، وزیری.

۳۴. تشیع: سیری در فرهنگ و تاریخ تشیع

محبی، سعید، مرکز دائرةالمعارف تشیع، ۱۳۷۳ ش، وزیری، ۴۶۱ ص.

۴۲. ثم اهتدیت

محمد التیجانی، السماوی، مؤسسة الفجر، لندن، وزیری، ۳۱۹ ص.

۳۵. التشیع: عقیده و تاریخ

الشیخ زکی حسن، انتشارات عاشورا، ۱۴۱۴ ق، رقی، ۱۷۲ ص.

۵۱. حزب الشيعة في أدب العصر الأموي
دکتر ثریا عبدالفتاح، ملخص، الشريكة العالمية للكتاب،
چاپ اول، ۱۹۹۰م، رقعی، ۵۱۱ص.
۵۲. حقيقة الشيعة الاثني عشرية
اسعد وحيد، قاسم، رابطة اهل البيت(ع) الاسلاميه العالمية:
لندن، چاپ اول، ۱۴۱۲ق، وزیری، ۱۴۶ص.
۵۳. حمایت از حریم شیعه و ولایت
محلوجی، رضا، تهران، ۱۳۴۸ش، رقعی، ۱۸۳ص.
۵۴. الخوارج والشيعة
فلهورن، یولیوس، مترجم: عبدالرحمن بدوی، وكالة
المطبوعات: کویت، ۱۹۷۸م.
این کتاب در اصل به زبان آلمانی نوشته شده است و در آن
مباحث مفیدی راجع به جنبش های شیعی و چوناپی ظهور
خوارج آمده است.
۵۵. الدرجات الرفیعة فی طبقات الشيعة
ابن معصوم، صدرالدین علی بن احمد، المدنی، الحسینی.
این کتاب با مقدمه محمد صادق بحر العلوم در نجف به سال
۱۳۸۲ق به طبع رسیده است.
۵۶. دور الشيعة فی تطور العراق السياسي الحديث
النقیسی، عبدالله فهد، منشورات دار مکه المکرمة،
۱۴۰۵ق، وزیری، ۲۲۸ص.
۵۷. راه رستگاری یا مذهب شیعه جعفری
خمسی، ابوالفضل، تهران، رقعی، ۴۴ص.
۵۸. الرسالة الاثنا عشرية فی ردّ الصوفیه
محمد بن الحسن، الحرّ العاملی
نسخه خطی این کتاب در موزه بریتانیا به شماره ۲۶۰ و ۲۳
Add موجود است.
۵۹. روح التشیح
شیخ عبدالله نعمه، دارالفکر اللبنانی، ۱۴۰۵ق، وزیری، ۵۱۲ص.
۴۳. جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام
جعفریان، رسول، انتشارات انصاریان، قم، ۱۳۷۱ش،
وزیری، ۲۱۴ص.
۴۴. جهاد الشيعة
سمیره مختار، اللیثی، قم، ۱۳۶۳، وزیری.
۴۵. چرا مذهب تشیح را اختیار کردم
شوشتری، محمدحسن، مرعشی، انتشارات صدر،
تهران، ۱۳۴۹ش، رقعی، ۴۲۴ص.
۴۶. چرا شیعه شدم یا مناظره مستر جان احمد با علمای اسلامی
رازی، محمد، انتشارات فراهانی، ۱۳۵۰ش، جیبی،
۴۰۳ص.
۴۷. چرا مذهب شیعه را انتخاب کردم
حقانی زنجانی، حسین، انتشارات اسلامی، تهران،
۱۳۵۱ش، جیبی، ۲۴۰ص.
۴۸. چگونه و چرا شیعه شدم
آقایانس، جواد، به اهتمام: رحمت الله مسیبی، تهران،
۱۳۵۲ش، جیبی، ۳۶۷ص.
۴۹. حدیقه الشيعة
رضوی کاشانی، عبدالحی
نسخه خطی این کتاب در کتابخانه آیه الله مرعشی، شماره
۱۱۲۴ موجود است.
۵۰. حركات الشيعة المتطرفین وأثرهم فی الحياة الاجتماعية والأدبية
لمدن العراق ابان العصر العباسی الاول
دکتر محمد جابر، عبدالعال: قاهره، ۱۹۵۴م.

۶۰. الروضة النضرة «طبقات اعلام الشيعة في القرن الحادي عشر»
آغابزرگ تهرانی، مؤسسه فقه الشیعه، تهران.

۶۱. ریشه شیعه و پایه های آن

کاشف الغطاء، محمدحسین، مترجم: علیرضا خسروانی،
تهران، ۱۳۱۷ ش، ۱۸۲ ص.

این کتاب ترجمه «اصل الشیعه و اصولها» می باشد.

۶۹. شیعه

دکتر شریعتی (علی)، سحاب کتاب با همکاری حسینیّه
ارشاد، خرداد ۱۳۵۸ ش، ۲۴۶ ص.

۶۲. ریشه ها و جلوه های تشیع و حوزه علمیه اصفهان در طول تاریخ

میر حجت موحد ابطحی، دفتر تبلیغات المهدی عج:
اصفهان، ۱۴۱۸ ق، ۳ ج.

۷۰. شیعه

ردلف، اشتروتمان
کتاب به زبان آلمانی است.

۶۳. سراج الشیعه فی آداب الشریعه

؟، تهران، ۱۳۷۴ ق، وزیری، ۳۹۸ ص.

۷۱. الشیعه الاثنی عشریه: بیانات لخصائصها الدینیة من العصر المغولی

رودلف اشتروتمان، لایپزیگ، ۱۹۲۶.
کتاب به زبان آلمانی نگارش یافته است.

۶۴. سرتفوق شیعه در اسلام

عمادزاده، حسین، مکتب قرآن، تهران، ۱۳۵۳ ش،
وزیری، ۱۹۵ ص.

۷۲. الشیعه بین الحقائق والأوهام

سید محسن امین، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، بیروت
۱۳۹۷ ق، وزیری، ۴۶۶ ص.
این کتاب در ردّ «الوشیعه» موسی جارالله نوشته شده است.

۶۵. سلوة الشیعه وقوة الشریعه

میرلوحی
نسخه خطی: ۱. مکتبه آیه الله مرعشی نجفی،
شماره ۴۰۱۴
۲. کتابخانه آیه الله گلپایگانی، مجموعه ۱۵۶۱.
نویسنده در این کتاب به رد عقاید صوفیه پرداخته است.

۷۳. الشیعه بین الاشاعره والمعتزله

هاشم معروف الحسنی، دارالقلم

۶۶. السیادة العربیه والشیعه والاسرائیلیات فی عهد بنی امیه

فان فلوتن، التعریب: حسن ابراهیم، مکتبه النهضة
المصریه، القاهره، ۱۹۶۵ م.

۷۴. شیعه چه می گوید

سراج انصاری، مهدی، تهران، ۱۳۲۷ ش، رقعی، ۳۹۸ ص.
این کتاب یک بار نیز با اصلاحات و حواشی سید هادی
خسروشاهی در تبریز چاپ شده است.

۶۷. سیری در تاریخ تشیع

الهامی، داوود، انتشارات مکتب اسلام، ۱۳۷۵ ش،
وزیری، ۷۹۴ ص.

۷۵. شیعه در اسلام

موسوی سبط، موسی، تهران، ۱۳۲۹ ش، رقعی، ۱۳۳ ص؛
و کتابخانه مدرسه چهلستون مسجد جامع تهران، ۱۴۰۰ ق،
چاپ دوم، ۲۰۸ ص.
به این کتاب حسن سعید مقدمه مفید و پر طمطراقی نوشته است.

۶۸. الشیعه

صدر، محمد صادق، مکتبه نینوی الحدیثه، ۱۳۵۲ ق،
بغداد، وزیری، ۱۸۲ ص.

۸۵. صفات الشیعه وفضائل الشیعه شیخ صدوق
ابرجعفر محمد، ابن بابویه قمی، تهران، ۱۳۸۱ق،
وزیری، ۸۸+۹۳ص.
- این کتاب به قلم حسین فشاهی ترجمه شده و در هامش کتاب
به چاپ رسیده است.
۷۶. شیعه علی
صادقی اردستانی، احمد، نشر جوادیه یزد، ۱۳۵۵ش.
- این کتاب فاقد صفحه شمار است.
۸۶. صفحه ای از تاریخ سیاسی اسلام به انضمام رساله تحقیقی رافضیان
چه کسانند؟ یک داوری بین شیعه و سنی
عزومی، خلیل، مترجم: علیرضا خسروانی، تهران،
کی استوان، ۱۳۳۴ش، رقعی، ۲۰+۸۷+۸۲۷ص.
۷۷. الشیعه والحاکمون
مغنیه، محمدجواد، المكتبة الأهلیه، بیروت.
۷۸. الشیعه فی موكب التاريخ
سبحانی، شیخ جعفر، معاونیه شؤون التعليم والبحوث،
چاپ اول، ۱۴۱۳ق، ۱۴۰ص.
۷۹. الشیعه فی المیزان
مغنیه، محمدجواد، دار التعارف للمطبوعات، بیروت،
۱۳۹۹ق، وزیری، ۴۸۰.
۸۰. شیعه کیست و تشیع چیست؟
مغنیه، محمدجواد، مترجم: علی اکبر کسمایی، انتشارات
اقبال، ۱۳۴۴ش، ۱۶۹ص.
۸۱. الشیعه والامامة
المظفر، محمدحسین، دار المهاجر، بیروت، بی تا.
۸۲. شیعه و تشیع
مغنیه، محمدجواد، مترجم: شمس الدین مرعشی، مجمع
ذخائر اسلامی، تهران، ۱۳۵۶، ۳۷۸ص.
۸۳. الشیعه و حجتهم فی التشیع
الشیخ محمد مرعی الامین، الانطاکی
۸۴. شیعیان مبارزان راه خدا
رابین، رایت، مترجم: علی اندیشه، نشر قومس، ۱۳۷۲ش،
وزیری، ۱۷۹ص.
۸۷. الصلة بین التصوف والتشیع
الشیبی، کامل مصطفی
اولین چاپ این کتاب در ۲ جلد در بغداد به سال ۱۹۶۳م،
صورت گرفته است.
۸۸. ظهور شیعه
طباطبایی، علامه سید محمدحسین، نشر شریعت،
۱۳۳۸ش، وزیری، ۱۵۲ص.
- کتاب حاضر مجموعه مصاحبه های معظم له با هانری کربن
فیلسوف و ایران شناس معروف فرانسوی می باشد.
۸۹. عقائد الامامیه
مظفر، محمدرضا، مطبعة نور الأمل، ۱۳۸۱ق،
۱۴+۱۲۶ص.
- این کتاب در پنج فصل و یک مقدمه تدوین شده است. دکتر
حامد حفنی داود یک مقدمه ممتع و مفید بر این کتاب نوشته
که فوق العاده قابل استفاده است.
۹۰. عقائد الشیعه
نیربروردی، تهران، اسلامی، ۱۳۳۸ش، خشتی، ۱۳۱ص.
۹۱. عقیده الشیعه
دونالدسن، دوایت، التعریب، ع. م، مصر، ۱۹۴۶م.
۹۲. عقیده الشیعه الامامیه
هاشم معروف الحسنی، دارالقلم

۹۳. عقیده شیعه فی الامامیه

شریعتی اصفهانی، محمدباقر، قم، ۱۳۹۷ق، وزیری، ۲۹۶+۵ص.

۹۴. علی و شیعیانش

نجم الدین، شریف، مترجم: علی کرمی مهر. این کتاب ترجمه ای است از «علی و الشیعه».

۱۰۲. کلام شیعه

آنتز، پتر

این کتاب به زبان آلمانی نگارش یافته و در حقیقت پایان نامه دکتری نویسنده می باشد و در سال ۱۹۷۱م به طبع رسیده است.

۹۵. فرق الشیعه

ابومحمد، النوبختی، دارالاضواء، بیروت، چاپ دوم، ۱۹۸۴م.

۱۰۳. گروه رستگاران یا فرقه ناجیه

موسوی، محمد، انتشارات صدوق، ۱۳۸۴ق، وزیری، ۶۴۰ص.

۹۶. الفرقة الناجیه

شیخ ابراهیم قطیفی، با مقدمه حبیب آل جمیع، مؤسسه البقیع لاحیاء التراث، ۱۴۲۰ق، وزیری.

۱۰۴. گفتار شیعه در اصول و فروع

؟، انتشارات شمس، تهران، ۱۳۸۳ق، وزیری، ۴۵۶ص.

۹۷. فضائل الشیعه

این کتاب از مؤلفی ناشناس است که کتابش را به نام طهماسب صفوی نوشته است. نسخه خطی کتاب در مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی موجود است.

۱۰۵. گفتگوی یک دانشمند شیعی با یک عالم سنی

علم الهدی، مرتضی، دانشگاه تهران، ۱۳۴۸ش، ۲ج، وزیری. این کتاب را دکتر ابوالقاسم گرجی تصحیح کرده و با مقدمه و تعلیقات خود به چاپ رسانده است.

۹۸. الفكر السلفی عند الشیعه الامامیه

علی حسین، الجابری، مؤسسه احیاء التراث الاسلامی، ۱۹۷۷م.

۱۰۶. لماذا اخترت مذهب الشیعه: مذهب اهل البيت (ع)

شیخ مرعی امین انطاکی، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، بی تا، ۳۲۷ص.

۹۹. الفكر الشیعی

؟، مکتبه النهضة، بغداد، ۱۹۶۶م.

در این کتاب که یک زندگینامه خودنوشت است، ابتدا مؤلف اطلاعاتی از زندگی خود به دست داده و سپس استبصار خود را باز می نمایاند.

۱۰۰. کتاب ایمان برای کمال انسان و عقاید شیعه امامیه اثنی عشریه

استرآبادی، ضیاءالدین، نشر مصطفوی، تهران، ۱۳۵۳ش، ۲۵۶ص.

۱۰۷. مبانی تفکر شیعه

مظفر، شیخ محمدرضا، مترجم: دکتر جمال موسوی، کتابخانه بزرگ اسلامی، بی تا، ۲۳۰ص.

۱۰۱. کتابشناسی اصول فقه شیعه

مهدی مهریزی، دبیرخانه کنگره جهانی شیخ مرتضی انصاری، ۱۳۷۳ش، رفعی، ۲۰۸ص.

۱۱۶. منابع اندیشه مذهبی شیعه

شیروانی، علی، انتشارات شفق، قم، ۱۳۷۳ ش، وزیری، ۱۷۶ ص.

۱۱۷. منطق شیعه در کنگره ها و مجامع علمی

سیحانی، آیه الله شیخ جعفر، انتشارات مکتب اسلام، ۱۳۷۶ ش، ۲۱۲ ص.

۱۰۸. مبانی دینی و مذهب شیعه

نجفی حسینی، احمد، قم، ۱۳۵۰ ش، رقعی، ۱۰۵ ص.

۱۰۹. مذهب تشیع و آرمان های ملی ایران

حقوقی، عسگر، تهران، ۱۳۵۳ ش، وزیری، ۱۴۴ ص.

۱۱۸. مؤنس الشیعه

مدرسی، عبدالکریم، تهران، ۱۳۸۸ ق، ۱۲۵ ص.

۱۱۹. نامه شیعیان

حسن احقاقی اسکویی، حائری، مشهد، ۱۳۳۳ ش، ۲۱۳ ص.

۱۱۰. مذهب شیعه و منشأ آن (بنگالی)

آقا احمد، علی احمد.

این کتاب در ۱۸۹۲ م به طبع رسیده است.

۱۲۰. التواضی لبیان الرواقض

میرزا مخدوم، محمد [یا] اشرف بن عبدالباقی

نسخه خطی کتاب در موزه بریتانیا در شماره ۷۹۹۱. ۵۲
نگهداری می شود.

۱۱۱. مسائل اقتصادی از دیدگاه تشیع

مظفر، محمدرضا، مترجم: محمد محمدی اشتهاری، قم، ۱۳۵۵ ش.

۱۲۱. الوشیعه فی رد الشیعه

موسی جارالله

این کتاب بارها از طرف علمای شیعه مورد نقد قرار گرفته است.

۱۱۲. مسئولیت شیعه بودن

(دکتر) شریعتی، علی، حسینیه ارشاد، ۱۳۵۲ ش، ۴۴ ص.

۱۱۳. مسار الشیعه

شیخ مفید م/ ۴۱۳ ق

نسخه خطی این کتاب در مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی موجود است.

۱۲۲. وظایف الشیعه فی زمن الغیبه

حسینی، س.ا، نشر موسوی، اصفهان، ۱۳۵۱ ش، جیبی، ۴۸ ص.

۱۱۴. معنویت تشیع و ۲۲ مقاله دیگر

(علامه) طباطبایی، محمدحسین، انتشارات اندیشه، تهران، ۱۳۵۶ ش، ۲۸۸ ص.

۱۲۳. هویة التشیع

دکتر وائلی، شیخ احمد، مؤسسه اهل البيت (ع)، بیروت، ۱۹۸۱ م، ۲۲۴ ص.

۱۱۵. مکتب تشیع در سیر تاریخ

خراسانی، حسین، نشر محمدی، تهران، ۱۳۴۱ ش، رقعی، ۲۲۷ ص.

